

Чекстере Оксана Юріївна
Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України,
к. психол. н., провідний науковий співробітник

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПТСР В ДІТЕЙ, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Протягом останніх двох років Україна втягнута у повномасштабну війну. Військові дії, окупація, а також постійне висвітлення засобами масової інформації цих подій постійно впливають на дітей та їх родини. Проте вплив на дівчат і хлопців зазвичай має різний характер. Психологи, педагоги і батьки повинні бути проінформовані про психологічні наслідки та відмінності реакцій у хлопчиків і дівчат, що були викликані військовими діями. На жаль, на цю тему є мало даних клінічних та наукових досліджень. Сучасна педагогічна, психологічна наука і практика майже не враховує стать як найважливішу характеристику дитини. Диференційований підхід до хлопчиків і дівчат у педагогів і психологів при роботі з травмованими дітьми практично відсутній.

За результатами пілотного дослідження добробуту дітей в Україні «Індекс майбутнього», який презентувала Перша леді країни Олена Зеленська 46% українських дітей відповіли, що почувають себе добре. Відсоток дівчат із гарним самопочуттям (41%) значно менший за аналогічний результат щодо хлопців (51%). Старші діти рідше повідомляли про гарне самопочуття (41%), ніж молодші (50%). Щодо регіонів, лише діти з Києва виділяються на фоні інших – тут більше половини вказали, що у них гарне самопочуття (58%), що значно більше, ніж у інших регіонах та в Україні загалом. Загалом 66% дітей оцінили своє здоров'я як добре, дуже добре або чудово. Хлопці краще оцінюють своє здоров'я (74%), ніж дівчата (56%), як і молодші діти (73%) в порівнянні зі старшими (58%).

Стосовно ментального здоров'я, абсолютна більшість дітей в Україні — 77% зазначили, що їм подобається те, ким вони є. Це вказує на високий рівень сприйняття себе. Але водночас є суттєві відмінності серед різних соціально-

демографічних груп. Дівчата всіх вікових груп значно менше вказували, що їм подобається те, ким вони є (73%) у порівнянні з хлопцями (81%).

Оцінка дітьми турботи про них майже співпадає з оцінкою рівня щастя. 71% дітей погодилися з твердженням «чи вважають себе щасливими людьми» без значної різниці між хлопцями та дівчатами. Знову ж таки, діти віком 10–13 років, як і в ситуації з піклуванням, набагато частіше вважали себе щасливими (75%), ніж діти старшого віку (66%). Цікаво, що діти зі східного регіону вважають себе щасливими на такому ж рівні, як і діти з Києва (80%). Такий високий показник може свідчити, що діти мають доволі високий рівень психоемоційної стійкості, незважаючи на деструктивний вплив війни.

Відчуття безпеки серед української дітей є найнижчим у цьому компоненті ментального добробуту: лише 60% дітей вказали, що почувалися у безпеці. Вікові категорії не відрізняються між собою, а от на рівні статевих відмінностей частка дівчат, які почувалися у безпеці, нижча (56%) в порівнянні з хлопцями (64%). Діти з південного регіону значно рідше (49%) почувалися у безпеці, ніж загалом в Україні.

Метою нашого дослідження є висвітлення психологічних проблем дітей, що перебували на окупованих територіях під час війни, виявлення психологічних і гендерних особливостей сприйняття навколишнього світу після окупації.

Наше експериментальне дослідження здійснювалось шляхом чотирьох проєктивних методик: «Моя сім'я», «Неіснуюча тварина», «Лист другу» та «Людина під дощем».

Дослідженням було охоплено 60 молодших підлітків закладу загальної середньої освіти з яких 29 дівчат і 31 хлопчик.

Проєктивна методика «Неіснуюча тварина»

Проєктивна методика дослідження особистості «Неіснуюча тварина» дала змогу оцінити наслідки ПТСР в постраждалих дітей. Ця методика спрямована на визначення загальних особливостей особистості дитини, наявність або відсутність агресивності, тривожності, труднощів у спілкуванні. Методика може

допомогти зрозуміти внутрішній світ дитини, те як вона сприймає навколишнє середовище.

45% дітей намалювали тварин нейтрального типу, 25% - боязких і аж 30% - агресивних тварин.

Цікавим є той факт, що із усіх дітей, в малюнках яких виявлено ознаки агресії, тільки 25% дівчата, а останні 75% - хлопці. Така тенденція може свідчити про те, що реакція на травмуючі події у хлопців в основному проявляється в підвищенні агресивності.

В малюнках 41% дітей наявні ознаки агресивності. Така непомірна невідповідність малюнків з ознаками агресивності, що присутні навіть на рисунках з нейтральними та боязкими тваринами свідчить про наявність захисної агресії в дітей.

Проективна методика «Неіснуюча тварина» також дає змогу виявити наявність страхів та тривожності у дітей. Серед опитуваних дітей у 90% була виявлена тривожність. Причому, кількість тривожних хлопчиків і дівчат однакова – 45%.

Методика «Лист до друга»

Методика "Лист до друга" розроблена Ю.З. Гільбухом. Це спосіб використання епістолярного твору в психодіагностичних цілях. Методика являє собою комбінацію контент-аналізу і проективної техніки.

Ми звертали увагу на згадки в листах тем, які свідчать про наявність травматичних переживань, а саме теми війни, руйнувань, хвороби, покарань і поганих оцінок.

Виявилось, що хлопці переживають травмуючі події найтяжче, оскільки 45% згадували у своїх листах негативні та страшні моменти із свого життя. Дівчата виявилися більш стресостійкими: лише 15% згадували травмуючі події.

Проективна методика «Людина під дощем»

Методика «Людина під дощем» допомагає визначити силу характеру людини, її здатність долати несприятливі ситуації, протистояти їм. В контексті даної методики нас цікавить сформованість захисних механізмів, наявність

ресурсу стресостійкості, сила стресу, відчуття внутрішнього дискомфорту та емоційний фон дитини.

В ході дослідження з'ясувалося, що розбіжності в стресостійкості між дівчатами і хлопцями не значні: стресостійкими виявилось 45% хлопців і 50% дівчат.

Тільки в 10% малюнках дівчат наявні захисні механізми, у 23% вони відсутні в той час, як у інших 67% наявні лиш частково. В роботах хлопців тільки 18% малюнків з характерними ознаками захисних механізмів, у 10% вони зовсім відсутні та у 72% хлопців наявні лише частково.

Негативний емоційний фон виявлений в малюнках 32% учнів, що говорить про неадекватне сприйняття себе підлітками. Позитивний емоційний настрій в малюнках спостерігається в 61% випадків.

В малюнках дівчат переважає позитивний (74%), зокрема неадекватно позитивний фон, що в деяких випадках може свідчити про наявність інфантилізму. Нейтральний емоційний фон охоплює 8% малюнків, а негативний – 18% від загальної кількості малюнків дівчат.

Емоційний фон у хлопців суттєво відрізняється. Не зважаючи на те, що показник нейтрального фону (6%) майже дорівнює показнику у дівчат 8%, негативний фон вищий у 2,5 рази, ніж у дівчат – 46%. Позитивний фон в малюнках мають 48% хлопців.

Проективна методика «Моя сім'я»

В ході дослідження виявилось, що лише 25% дітей мають більш - менш тісні зв'язки між членами родини, у інших 75% - зв'язок або дуже слабкий, або взагалі відсутній (показники як у дівчат, так і у хлопців однакові).

Також ми дізналися, що із групи дітей, що мають слабкий або відсутній зв'язок між членами родини 46% дітей відчувають ізолюваність, відчуження, почувають себе зайвими або непотрібними їхнім родичам.

Можливо, відсутність тісного зв'язку в родині пояснюється тим, що батьки більш стурбовані побутовими і фінансовими проблемами. Між тим, вони

теж травмовані, і не мають ні сил, ні психологічного ресурсу щоб допомогти дитині в той час, коли самі потребують допомоги.

За результатами методики «Моя сім'я» ми виявили тривожність у 90% дітей, чим остаточно підтвердили результати попередніх методик. Причому, показники тривожності і страхів, як у дівчат, так і у хлопців майже не відрізняються.

Аналіз і узагальнення результатів дослідження дають можливість зробити наступні висновки:

1. Експериментально доведено, що наслідки ПТСР хлопці і дівчата переживають по різному: реакція на травмуючі події у хлопців в основному проявляється в підвищенні агресивності, а дівчата частіше «витісняють» травмуючі події.

2. В ході дослідження з'ясувалося, що висока стресостійкість притаманна дівчатам в 2,5 рази більше, ніж хлопцям.

3. Переважна кількість дітей - 90% (в рівній мірі і хлопчики і дівчата) має ознаки підвищеної тривожності.

4. За результатами дослідження з'ясовано, що в родинх 75% дітей (як хлопчиків, так й дівчат) існує слабкий або взагалі відсутній зв'язок між членами родини, що зумовило високий показник почуття ізольованості (46%), тривожності (90%) та погіршення формування адаптивних та захисних механізмів дітей.

Список використаної літератури

1. Сайт «Освіторія медіа»: Як війна змінила українських дітей? Разючі інсайти з дослідження «Індекс майбутнього». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://osvitoria.media/experience/yak-vijna-zminyla-ukrayinskyh-ditej-razyuchi-insajty-z-doslidzhennya-indeks-maj>. 02.04.2024